

РЕГІОНИ І ЕТНОСИ

УДК 316.334.52(477)=../06

Сусак В. І.

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТІ її ГРОМАДЯН: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА ТА ДОНЕЦЬКА¹

Статтю присвячено порівняльним міжрегіональним дослідженням того, як політичну історію України відображено в пам'яті жителів двох важливих історичних регіонів України — Галичини та Донбасу. Опитування проводилося із застосуванням методу фокус-групових дискусій з представниками трьох поколінь мешканців Львова та Донецька. Результати дослідження засвідчують міжрегіональні та міжгенераційні подібності й відмінності у поглядах респондентів щодо розуміння змісту та значення історичного минулого України.

В умовах соціальних трансформацій у сучасній Україні, коли відбувається формування нових ідентичностей (загальнонаціональних та регіональних), закономірним є зростання різнопланового інтересу до досвіду минулого, де вагоме місце належить політичній історії країни, її культурній та соціальній спадщині тощо. При цьому увага науковців розподіляється на два умовні напрямки. Перший — це намагання реконструювати та інтерпретувати події минулого так, «як це було». У другому випадку йдеться про вивчення того, «яким чином» історія є відображеною в пам'яті (індивідуальній та колективній). Тут ми можемо говорити як про дослідження народних міфів, легенд, історичного фольклору, так і про аналіз ролі та місця історичної пам'яті у формуванні сучасних ідентичностей та лояльностей тих чи інших суспільних груп. Річ у тім, що масив різноманітної інформації з минулого в індивідуальній та колективній свідомості відображається по-різному, тобто щось пам'ятається, а щось ні, щось набуває того чи іншого символічного значення, а щось залишається на периферії.

Таким чином, кожна особа чи певна група людей формують «свою» історію, чи історію «своїх», яка низкою параметрів відрізняється від «інших» історій, або історій «інших» [1]. Особливості функціонування історичної пам'яті в тому чи іншому історичному регіоні пострадянської України є одним з ключових факторів (поряд з політичними та економічними), що формують своєрідні регіональні суспільства, які різняться між собою за низкою параметрів.

Питання взаємозв'язку між регіональними особливостями історичної пам'яті (історичних спадщин) та відмінностями у функціонуванні тих чи інших місцевих спільнот у сучасній Україні тепер активно дискутується. Наприклад, Ярослав Грицак стверджує, що історичний міф, або шлях, яким члени існуючої або потенційної спільноти уявляють своє минуле, відіграє надзвичайно важливу роль у мобілізації національних рухів. Прикладом цього може бути феномен «Галицького П'ємонта» на початку 1990-х років [2]. А шведський історик Мартін Оберг, аналізуючи вплив ра-

¹ Основою для цієї публікації є доповідь, виголошена автором на конференції для випускників освітніх програм США «Політичний, економічний і соціальний розвиток України у регіональній перспективі» (Харків, 25–27 травня 2001 року). Організатори конференції — Інститут ім. Коннана Міжнародного центру підтримки науковців ім. Вудро Вільсона, Київський проект Інституту ім. Коннана спільно з Інститутом демократії ім. Пилипа Орлика, Фондацією Україна — США і Харківським міським благодійним фондом «Центр Освітніх Ініціатив» за підтримки Бюро у справах освіти й культури Державного департаменту Сполучених Штатів Америки та Фонду Джорджа Ф. Кеннана.

донської історичної спадщини на соціальний капітал у сучасній Україні, стверджує, що пострадянський синдром «робить людей менш схильними до інвестування їхньої довіри щодо формальних демократичних інституцій» [3].

Протягом 1994—2001 років Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. Івана Франка провів низку проектів, базованих на порівняльних історичних та соціологічних дослідженнях населення Львова та Донецька — центрів двох важливих і різнохарактерних історичних регіонів України — Галичини та Донбасу. Однією із складових здійснених проектів було питання артикуляції респондентами історичної спадщини України. Зокрема, в період з 20 грудня 2000 року по 21 лютого 2001 року в кожному з міст нами проведено серію фокус-групових дискусій на тему «Історія, суспільство та Ви» . Основна робоча гіпотеза проекту передбачала, що різні історичні спадщини двох регіонів, та навіть вужче — Львова і Донецька, як урбаністичних середовищ — знайдуть відображення в історичній пам'яті їхніх теперішніх мешканців і сформуєть різні за змістом та характером сучасні артикуляції подій і процесів з далекого та близького минулого, що, в свою чергу, впливатиме на актуальні тепер групові ідентичності та ієрархії суспільних лояльностей, формуючи відчутні регіональні особливості. Ця гіпотеза цілковито підтвердилася, проте проведена польова робота зафіксувала не тільки суттєві відмінності між регіонами, а й низку важливих та принципових подібностей.

Одним з окремих аспектів проведеного дослідження є питання місця подій з політичної історії України в загальній сукупності факторів минулого — наприклад, економічного, соціального та культурного характеру, — довкола яких відбувалися організовані проектом фокус-групові дискусії. Висвітленню цього питання присвячено цю статтю.

У кожному з міст — у Львові та в Донецьку — ми зустрічалися з трьома групами респондентів, які формувалися за віковою, мовною та освітньою ознаками. «Молодша» група складалася з осіб віком від 20 до 25 років, «середня» — від 30 до 40 років, «старша» — від 60 років і більше. Таким чином, проектом було охоплено 6 фокус-груп. У Львові всі респонденти були з рідною українською мовою, в Донецьку — з російською. Освіта у «молодшій» та «середній» груп була вищою та незакінченою вищою, в «старшій» групі, крім того, були особи з середньою спеціальною освітою. Пошук респондентів відбувався з використанням вибірки статистич-

ного опитування, проведеного нами у Львові та в Донецьку в жовтні—грудні 1999 року². Кількість учасників фокус-групових дискусій коливалася від 6 до 9 осіб. Загальне число респондентів у Львові дорівнювало 26, а в Донецьку — 22. Також передбачалося, що історики за фахом для всіх фокус-груп виключалися.

Під час кожної зустрічі учасникам пропонувалося називати довільні історичні події та процеси, перелічувати будь-яких осіб, які, на їхню думку, відіграли вагомий роль (позитивну або / і негативну) в історії України. При цьому модератор дискусії наперед наголошував на тому, що респондентам цілком довільно можна тлумачити визначення історії України. Проект не накладав жодних часових чи географічних рамок або обмежень за персоналіями. Повноправними були як найвіддаленіші в часі фактори, так і чинники, що стосуються подій близького минулого. Свої відповіді респонденти спочатку писали на картках, розділених вертикальною лінією навпіл — ліва частина для негативних чинників, а права — для позитивних. Після завершення письмових викладів кожен респондент зазначав серед своїх записів два, на його / її думку, найголовніші фактори в історії України, при цьому один — серед негативних реалій, а другий — серед позитивних. Після цього учасники дискусії по черзі представляли групі свої письмові відповіді в довільній формі з роз'ясненнями, чому той чи інший чинник вибрано як дуже відчутний негативний фактор, або / і як дуже важливу позитивну реалію. Одночасно з цим модератор дискусії випишував усі представлені чинники на дошку, групуючи їх хронологічно, та — якщо це було можливим і доцільним — за змістом. Після завершення всіх презентацій у кожній групі відбувалася відкрита дискусія довкола тієї картини історії України, яку респонденти об'єднаними зусиллями сформували на дошці. Теми для дискусій генерувалися самими учасниками зустрічі. Роль модератора зводилася до стимулювання якнайактивнішого обговорення тих чи інших відповідей, представлених факторів і таке інше. Після завершення дискусії в кожній групі наставала фаза голосування щодо кожної виписаної на дошку реалії. Респонденти підняттям руки мали дати відповідь на запитання модератора «Чи Ви погоджуєтесь, що (назва чинника) відіграв дуже вагомий позитивну / негативну роль в історії України?» Таким чином для кожного фактора визначався його груповий рейтинг. Крім того, окрему увагу програми дискусій було присвячено артикуляціям історичних особливостей відповідного регіону, а також тому,

Робота виконувалася в рамках проекту «Історична пам'ять та формування регіональних і національних ідентичностей: приклад Львова у порівняльному контексті» (грант Центральноевропейського університету), науковий керівник — професор Ярослав Гришак, директор Інституту історичних досліджень.

Число респондентів статистичного опитування в кожному місті становило приблизно 400 осіб.

чим є для респондентів сучасна Україна з огляду на її історичну спадщину, якими уявляються перспективи її майбутнього тощо. Склалося так, що кожна група генерувала властиві тільки для неї «набори вагомих чинників». Їхній порівняльний аналіз засвідчує подібності та / чи відмінності в «індивідуальних» та «групових» позиціях не тільки між представниками різних поколінь у межах одного регіону, а й у міжрегіональному контексті.

Перед тим як перейти до викладу результатів аналізу відповідей учасників фокус-групових дискусій, зазначимо, що всі фактори з історії України, представлені респондентами, ми згрупували згідно з п'ятьма історичними періодами:

1. Від найдавніших часів до кінця XVIII століття.
2. XIX ст. — початок XX ст. (до 1919 р.).
3. Радянський період (до початку «перебудови»),
4. Перебудова (друга половина 1980-х — 1991-й рр.).
5. Незалежна Україна (1991—2001 рр.).

Окрему групу сформували виділені самими респондентами так звані «довготривалі фактори» в історії України, дії та впливи яких поширювалися за межі відзначених вище хронологічних рамок.

Як уже наголошувалося вище, під час кожної фокус-групової дискусії двічі проводилося оцінювання рейтингу того чи іншого фактора з історії України, тобто респонденти були запрошені до визначення найголовніших позитивних реалій в історії України та / або найпринциповіших негативних чинників. Нагадаємо, що перше оцінювання рейтингу було проведене кожним респондентом індивідуально серед самостійно написаних ним / нею факторів, а друге — шляхом голосування у складі групи щодо того чи іншого виписаного на дошку чинника. Оскільки спостерігаються суттєві розбіжності та / або подібності між картинами «індивідуальних» та «групових» оцінок, ми вирішили трактувати це як важливий складовий елемент наукового аналізу отриманих даних.

Розглянемо спочатку картину для всіх шести фокус-групових дискусій у Львові та в Донецьку щодо факторів в історії України, найвищий рейтинг яких визначався кожним респондентом індивідуально. Тут спостерігається збіг поглядів львів'ян та донеччан за кількома параметрами (див. табл. 1). Найзагальнішим є те, що серед різних за характером факторів з минулого України, які були відзначені респондентами в числі найважливіших, домінують політичні реалії. У львівських фокус-групах ними є 20 серед 25, а в Донецьку — 21 поміж 26. Для періоду від найдавніших часів до кінця XVIII ст. як дуже важливі позитивні чинники в обох містах відзначено хрещення Київської Русі 988 року та діяльність Володимира Великого і Богдана

Хмельницького. Щодо періоду XIX — поч. XX ст. спостерігається збіг в обох регіонах у критичних поглядах на помилки українських політиків, які намагалися утвердити незалежну державу на початку XX ст., а також у негативній оцінці більшовицького жовтневого перевороту 1917 року в Петрограді. Радянський період об'єднав львів'ян та донеччан негативною оцінкою впливу Другої світової війни (для Львова) / Великої Вітчизняної війни (для Донецька) на події та процеси в Україні. Міжрегіональна солідарність проявилася також у позитивній оцінці здобуття Україною незалежності 1991 року.

З іншого боку, тут також спостерігаються дві пари принципів міжрегіональних розбіжностей в оцінці подій, пов'язаних з політичною історією України. Перша стосується Переяславської Ради / возз'єднання України з Росією 1654 року. Відповідно, для львів'ян — це негатив, для донеччан — позитив. Іншим напрямком неузгоджень є події, пов'язані з політичними трансформаціями суспільства після проголошення незалежності України 1991 року. У Львові як дуже відчутний негатив було відзначено той факт, що не ліквідували комуністичну партію. В Донецьку принциповим негативом фігурують дії теперішніх націоналістів, які намагаються вознести в ранг героїв членів ОУН—УПА.

Давайте тепер проаналізуємо картину групових рейтингів щодо факторів в історії України серед учасників усіх фокус-групових дискусій у Львові та в Донецьку у порівнянні з позиціями, висловленими респондентами самостійно. Очевидним є те, що в обох містах збереглася домінація політичних чинників над усіма іншими: 28 з 32 у Львові та 15 з 24 — у Донецьку (див. табл. 2). Щоправда, насиченість групових дискусій у Донецьку «політикою» є відчутно нижчою, аніж це спостерігалось під час роботи в індивідуальному режимі. Міжрегіональні групові солідарності збіглися з індивідуальними поглядами в позитивній оцінці хрещення Київської Русі 988 року та діяльності Володимира Великого і Богдана Хмельницького. Більше того, в системі категорій проведеного опитування феномен гетьмана Хмельницького фігурує як такий, що отримав найвищу міжрегіональну підтримку. Три групи з трьох львівських та дві групи з трьох донецьких солідаризувалися щодо діяльності гетьмана Хмельницького, як надзвичайно важливого позитивного чинника в історії України. Проте тут також спостерігається міжрегіональна відмінність. Одна група у Львові також була одноставною в негативній оцінці дій Богдана Хмельницького, як політичного лідера. Проте в рамках історичного періоду від найдавніших часів до кінця XVIII ст. зникло міжрегіональне протистояння щодо оцінки Переяславської Ради, проявлене під час «індивідуальної» роботи. Ця подія не дістала гру-

пової підтримки у Львові як дуже принциповий негативний фактор в історії України, тоді як у Донецьку одна група продемонструвала солідарність в оцінці возз'єднання України з Росією 1654 року як дуже важливого позитивного чинника. На рівні групових дискусій відбулася зміна в оцінюваннях подій періоду XIX — поч. XX ст. Як у Донецьку, так і у Львові не отримала групової підтримки критика помилок українських політиків, котрі намагалися утвердити незалежну державу на початку XX ст. Більше того, негативний рейтинг щодо дій Михайла Грушевського, який фігурував на індивідуальному рівні, у двох львівських групах змінився на позитивну оцінку. Не збереглося на груповому рівні негативне ставлення львів'ян до більшовицького перевороту 1917 року, хоча при індивідуальному визначенні рейтингу 5 осіб з 26 (що є відчутно великим числом) віддали свої голоси саме цій події, коли вибирали найнегативніший фактор в історії України.

Цікаво виглядають зміни позицій при переході від поосібного рівня до групового щодо оцінок подій з радянського періоду в історії України. Дві особи у Львові під час індивідуальної роботи відзначили возз'єднання українських земель 1939 року як найвагоміший позитивний фактор в історії України. Робота жодної із львівських груп цієї тенденції не зберегла. Натомість колективна взаємодія львівських респондентів утвердила як вагомі позитиви феномени Української повстанської армії та Степана Бандери. Дуже відчутна динаміка спостерігається також у роботі донецьких фокус-груп. На додаток до того, що на груповому рівні залишилася актуальною міжрегіональна солідарність щодо негативної оцінки подій Великої Вітчизняної війни, в Донецьку також почали фігурувати такі принципові негативні фактори, як голод 1932—1933 рр. та радянські репресії 1937 року. Всі ці три чинники мають групові відповідники у Львові. Таким чином, кількість факторів, коли оцінки політичних подій з радянського періоду у Львові та в Донецьку збігаються, зростає з одного під час індивідуальних оцінювань до трьох внаслідок групової взаємодії. З іншого боку, під час групових голосувань не зберігся крос-регіональний збіг поглядів щодо відзначення здобуття незалежності Україною 1991 року як визначного позитивного фактора. Три групи з трьох у Львові підтвердили надзвичайно високий рейтинг цієї події, проявлений під час індивідуальної роботи (тоді це було 16 самостійних голосів з 26 можливих, що взагалі є рекордним числом у системі «індивідуальних» рейтингів). У Донецьку жодна з груп цього фактора не підтримала. Проте як львівські, так і донецькі групи виявилися одностайними щодо критики сучасної української влади, корупованості чиновників тощо. В цьому питанні групова робота в обох містах виявилася на декілька

порядків інтенсивнішою, аніж активність респондентів під час роботи в індивідуальному режимі.

Як уже зазначалося раніше, на рівні індивідуальної роботи при характеризуванні політичних трансформацій в Україні після проголошення її незалежності фігурувала одна контролінка, базована на негативі,— у Львові щодо того, що не ліквідували комуністичну партію, а в Донецьку щодо спроб вознести в ранг героїв членів ОУН—УПА. Одна львівська група зберегла елемент цього ідеологічного протистояння, сформований на індивідуальному рівні. В Донецьку ж контраргумент до нього не проявився в жодній з груп. Цікавим також є питання різниці в загальному спектрі подій та процесів, які були генеровані групами — окремо у Львові, а окремо в Донецьку — щодо подій з історії незалежної української держави. У Львові домінують оцінки націотворчих процесів, наприклад критична оцінка того, що зміна влади (а точніше її трансформація — В. С.) у пострадянській Україні відбулася практично без особливо вираженого конфлікту, зі слів респондентів — «безкровно». Групи солідаризувалися щодо позитивної оцінки РУХу, але тільки на початку його активності, а також у питанні відродження українських Церков тощо. У свою чергу, Донецьк демонструє більшу увагу до соціальних та геополітичних питань. Наприклад, групи позитивно оцінили дружні відносини незалежної України з Росією та іншими країнами СНД. У колі молодіжної групи окремо й активно дискутувалося питання сучасної мовної українізації, яка, за оцінкою респондентів, проводиться насильно і без права вибору.

Львівські та донецькі групи показали також відчутну різницю у генеруванні довготривалих факторів в історії України. В Донецьку маємо тільки один фактор — як негатив оцінено розбіжності в цінностях між заходом та сходом України. Львівські ж групи демонструють цілий спектр дуже вагомих історичних чинників. Це — негативне ставлення до того, що Україна пригнічувалася іншими націями, що мали місце міжусобні війни серед українців, що українські Церкви розкололися, що відбувалося тривале нищення української національної еліти. З іншого боку, як дуже важливий позитивний політичний чинник виділено визвольну боротьбу українського народу в усі часи.

Окремої уваги заслуговує питання різниці та / чи подібності в оцінці подій і процесів в історії України представниками різних поколінь. Порівняння результатів групових рейтингів засвідчує відчутну різницю між Донецьком та Львовом у питанні міжгенераційної солідарності. Кількість факторів з історії України, в оцінці яких, як дуже важливих, збіглися погляди представників різних поколінь у Львові, значно перевищує результат у Донецьку (див. табл. 3, 4). У ситуації з донеччанами

молодша група солідаризувалася довкола тільки двох факторів з історії України — виникнення Київської Русі як дуже вагомого позитиву та сучасної українізації без вибору як надзвичайно відчутного негативу. При цьому не виявилось жодного чинника, який би їх об'єднав із середнім та зі старшим поколіннями. Позиції двох останніх груп збіглися в оцінці діяльності Богдана Хмельницького як дуже важливого позитивного фактора в історії України та в одностайному критичному ставленні до сучасної української влади. У Львові ж спостерігається низка історичних факторів, які об'єднують погляди всіх вікових груп. Це — феномен Богдана Хмельницького як сильний позитив; Йосиф Сталін та радянські політичні репресії як надзвичайний негатив; здобуття Україною незалежності в 1991 році — як важлива позитивна історична подія, а також сучасна влада в Україні як така, що заслуговує на одностайну критичну оцінку. Крім того, молодшу та середню групи об'єднала позитивна оцінка хрещення Київської Русі, а позиції молодшої та старшої груп збіглися у позитивному відзначенні феномена Михайла Грушевського, в оцінці голодомору 1932—1933 рр. як дуже трагічної сторінки в історії України, а також у наголошенні на тому, що українці перебували під пануванням інших націй, як на одному з принципових негативів.

Представлений у цій статті аналіз роботи респондентів львівських та донецьких фокус-групових дискусій у питанні артикуляції політичної історії України, на наш погляд, може бути основою для низки важливих узагальнень. При цьому одразу хочемо зауважити, що ми є свідомі того, що остаточні висновки можуть бути зроблені тільки на підставі кола міждисциплінарних науково-дослідних проєктів, об'єднаних методологічною та /чи концептуальною триангуляцією. Отже, виносимо для широкого дискутування такі висновки:

1. Рейтинг політичних факторів, генерованих і дискутованих учасниками фокус-групових дискусій у Львові та в Донецьку, виявився надзвичайно високим порівняно з чинниками з історії України іншого характеру (наприклад, подіями із соціального чи культурного життя тощо). Це може бути підтвердженням того, що модерна українська «уявлена спільнота» перебуває в стадії активного формування, тому політичні події, які сприяли /сприяють або перешкоджали /перешкоджають цьому, є надзвичайно живими в свідомості громадян сучасної України, незалежно від регіону проживання. Проте «політизованість» мешканців Донецька є дещо нижчою, ніж жителів Львова.

2. Незважаючи на те, що респонденти львівських та донецьких фокус-групових дискусій відрізнялися за однією важливою характеристикою —

рідною мовою (відповідно, українською та російською), проведені дослідження засвідчили значно більше число об'єднуючих факторів, ніж таких, що роз'єднують галичан та донеччан. На наш погляд, яскравим підтвердженням цього є те, що сім факторів з політичної історії України, які були генеровані респондентами як дуже вагомими, отримали одноголосну міжрегіональну підтримку в робочих групах, при цьому «позитивність» чи «негативність» чинників також збігаються. Крім того, попри існуючий стереотип щодо пануючого «радянськості» донеччан, жодна з донецьких груп не продемонструвала одностайності в позитивній оцінці жодної події, пов'язаної із внутрішньополітичним життям радянського суспільства. Мешканців Львова та Донецька єднає також активна критика недієздатності сучасної влади в Україні, корумпованості чиновників тощо.

3. Феномен Богдана Хмельницького виявився тим фактором в історії України, який дістав найвищу міжрегіональну підтримку.

4. Львів'яни на загал творять більш статичне соціальне середовище, в той час як донеччани — більш динамічне. Свідченням цього є вищий рівень міжгенераційних солідарностей у Львові, ніж у Донецьку. Особливої уваги заслуговує своєрідний стиль роботи «молодшої» групи донеччан. З 14 факторів з історії України, сформульованих у режимі «індивідуальної» роботи, як дуже вагомими позитивними та / або негативними чинниками тільки 2 отримали одностайну групову підтримку. Спостерігається також «відірваність» цієї групи від старших поколінь в оцінці минулих та сучасних суспільно-політичних подій. Це може бути свідченням двох можливих протилежних тенденцій: або схильності представників молодіжного середовища Донбасу до «атомізації» та соціальної апатії, або підтвердженням їхньої спроможності до конструктивного перегруповування цінностей та активної соціальної мобільності.

5. У Львові більше уваги було приділено націотворчим процесам та культурологічним факторам, тоді як у Донецьку активніше обговорювалися та підтримувалися соціальні чинники. Особливістю в роботі донеччан було також те, що дискутовані геополітичні питання були досить активно «прив'язані» до фактора Росії (наприклад, були присвячені потребі побудови дружніх та партнерських стосунків з Росією та з іншими країнами СНД тощо). Львів, як це вже було проаналізовано раніше, показав рекордні «індивідуальні» оцінки і проявив «групову» солідарність щодо здобуття незалежності Україною 1991 року як визначної історичної події. Тут ми спостерігаємо неперервність «старих» ідентичностей.

Таблиця 1. Фактори в історії України, найвищий рейтинг яких визначався кожним учасником фокус-групової дискусії індивідуально. Кожен респондент письмово відповідав на запитання «Які події, процеси чи особистості відіграли вагомий роль в історії України? Роль може бути як позитивною, так і негативною». Після викладу всіх факторів наводився один найвагоміший позитивний чинник, а один — негативний. Ці чинники занесено до таблиці

Період	Львів (26 учасників)	Донецьк (22 учасники)
Від найдавніших часів до кінця XVIII ст.	(1+) 988. — Хрещення Київської Русі	(2+) 988. — Хрещення Київської Русі
	(1+) Володимир Великий	(1+) Володимир Великий
	(2+) Богдан Хмельницький	(2+) Богдан Хмельницький
		(1+) Намагання Богдана Хмельницького створити державу
	(1-) 1654. — Переяславська Рада	(3+) 1654. — Возз'єднання України з Росією
XIX ст.— поч. XX ст.		(1-) Україна під владою Австрійської імперії, Литви, Польщі
		(2+) Тарас Шевченко
		(2+) Михайло Грушевський
	(2-) Слабкість, нерішучість українських політиків 1917—18 рр. (зокрема, Володимир Винниченко, Михайло Грушевський)	(3-) Невдачі, пов'язані зі спробою заснувати незалежну українську державу на поч. XX ст.
Радянський період	(5-) 1917. — Більшовицький переворот	(2-) 1917. — Жовтень
	(1-) Володимир Ленін	
	(1-) Вхідження України до складу СРСР	
	(1-) Йосиф Сталін та його режим	
	(1-) Голод 1932—33	
	(2+) 1939 — Возз'єднання українських земель	
	(1-) Друга світова війна	(1-) Велика Вітчизняна війна
		(1+) Перемога над фашистською Німеччиною в 1945 р.
	(1-) Радянська русифікація	
Довготривалі фактори	(1-) Розкрадання державного майна партійною номенклатурою	
	(1-) Міжусобні війни у всі часи	(1-) Постійне перебування різних частин України в складі інших держав
	(1-) Тривале нищення української національної еліти	(1-) Потяг до індивідуалізму, який в українців переважає над інтересами народу
	(1+) Давня історія України як повчальна	(1-) Ментальність українського народу (його недержавний характер)
	(1+) Прагнення українського народу до незалежності і державності	
Перебудова	(1+) Національно-визвольний рух українського народу, керований ОУН	
		(1-) Перебудова
		(2-) Руйнація держави СРСР
Незалежна Україна		(1-) Чорнобильська катастрофа
	(16+) 1991. — Здобуття незалежності	(3+) 1991. — Здобуття незалежності
	(1-) Не ліквідували комуністичну партію	(1-) Дії теперішніх націоналістів, які намагаються вознести в ранг героїв членів ОУН—УПА
		(1+) Прийняття Конституції України
	(3-) Корупція	(1+) Дружні відносини з країнами СНД та Росією
	(2-) Леонід Кравчук	

Продовження табл. 1

Період	Львів (26 учасників)	Донецьк (22 учасники)
	(1-) Погана сучасна влада, яка привела український народ до матеріальної і духовної кризи	(1-) Леонід Кучма
	(1-) Розкрадання державного майна представниками влади всіх рівнів	
	(1-) Безробіття і низький рівень життя	(1-) Низький рівень життя простих людей
		(1-) Українізація освітнього процесу

Таблиця 2. Фактори в історії України з найвищим ступенем групового рейтингу серед учасників усіх фокус-групових дискусій у Львові та в Донецьку

Період	Львів	Донецьк
Від найдавніших часів до кінця XVIII ст.		(+) Заснування Києва, Кий, Щек, Хорив
		(+) Виникнення Київської Русі
	(2+) 988. — Хрещення Київської Русі, Володимир Великий	(+) 988. — Хрещення Київської Русі, Володимир Великий
	(+) Запорозька Січ	(+) Переяславська Рада 1654 р.
		(+) Відхід від впливу Польщі [XVII—XVIII ст.]
	(3+)(1-) Богдан Хмельницький	(2+) Богдан Хмельницький
XIX ст.— поч. XX ст.		(+) Григорій Сковорода
		(+) Тарас Шевченко
	(2+) Михайло Грушевський	(-) 1917. — Жовтень
Радянський період	(+) Акт Злуки 22.01.1919	
	(-) Ленін, радянська влада, події	
	(3-) Йосиф Сталін	
	(-) Вхідження України до складу СРСР	
	(-) Радянська колективізація	
	(-) Радянські репресії проти Церков	
	(2-) Голод 1932—1933	(-) Голод 1932—1933
	(3-) Радянські політичні репресії	(-) Радянські репресії 1937 р.
	(-) Друга світова війна	(-) Напад фашистської Німеччини 1941 р.
	(+) УПА	(+) Перемога над фашистською Німеччиною в 1945 р.
(+) Степан Бандера		
(-) Голод 1946		
(-) Радянська русифікація		
Довготривалі фактори	(2-) Україна під іноземним пануванням, пригнічення іншими націями	(-) Розбіжності в цінностях Західної та Східної України
	(+) Визвольна боротьба українського народу	
	(-) Міжусобні війни в усі часи	
	(+) Творення української писемної мови	
	(-) Тривале нищення української національної еліти	
(-) Розкол українських Церков		
Перебудова	(+) Михайло Горбачов	(-) Чорнобильська катастрофа

Продовження табл. 2

Період	Львів	Донецьк
Незалежна Україна	(3+) 1991.— Здобуття незалежності України	(+) Економічні угоди з Росією та країнами СНД
	(-) Зміна влади відбулася без крові	(+) Дружні відносини з країнами СНД та Росією
	(-) Не ліквідовано комуністичну партію	
	(+) РУХ на початку своєї активності	
	(+) Відродження Українських Церков	(-) Українізація без права вибору
	(2-) Недієздатність сучасної влади в Україні	(-) Держава не виконує основних функцій, щоб підтримати та поліпшити рівень життя людей
	(-) Корумпованість представників влади, хабарництво	(-) Корумпованість та розкрадання серед представників влади
	(-) Безгосподарність в економіці	(-) Капітал вивозиться з України (-) Розграбовуються держбюджетні кошти
		(-) Пропали грошові збереження в ощадках
		(-) Низький рівень життя людей
	(-) Безробіття	

Таблиця 3. Фактори в історії України з найвищим ступенем групового рейтингу серед учасників фокус-групових дискусій (Львів — інформація для 3-х поколінь)

Період	Молодша група	Середня група	Старша група
Від найдавніших часів до кінця XVIII ст.	(+) 988. — Хрещення, Володимир Великий	(+) 988. — Хрещення	
		(+) Запорозька Січ	
	(+) Богдан Хмельницький	(+) Богдан Хмельницький	(+)(-) Богдан Хмельницький
XIX ст.— поч. XX ст.	(+) Михайло Грушевський		(+) Михайло Грушевський
			(+) Акт Злуки 22.01.1919
Радянський період	(-) Входження України до складу СРСР	(-) Ленін, на загал радянські діячі, події, влада	
	(-) Йосиф Сталін, його прибічники	(-) Йосиф Сталін	(-) Йосиф Сталін
	(-) Радянські політичні репресії	(-) Радянські політичні репресії	(-) Радянські політичні репресії
	(-) Голод 1932—33		(-) Голод 1932—33
			(-) Радянські репресії проти Церков
			(-) Радянська колективізація
			(-) Друга світова війна
	(-) Голод 1946	(+) УПА	(+) Степан Бандера
			(-) Радянська русифікація
Довготривалі фактори	(-) Міжусобні війни в усі часи		
	(-) Пригнічення іншими націями		(-) Україна під іноземним пануванням, особливо — Росії
	(-) Тривале нищення української національної еліти		(-) Розкол українських Церков
	(+) Творення української писемної мови		(+) Визвольна боротьба українського народу
Перебудова		(+) Михайло Горбачов	

Продовження табл. 3

Період	Молодша група	Середня група	Старша група
Незалежна Україна	(+) 1991. — Здобуття Україною незалежності	(+) 1991. — Здобуття Україною незалежності	(+) 1991. — Референдум про незалежність України
			(-) Зміна влади відбулася без крові
			(-) Не ліквідували комуністичну партію
	(+) Відродження українських Церков		(+) РУХ на початку своєї активності
	(-) Корумпованість чиновників (хабарі)	(-) Погана сучасна влада	(-) Поганий парламент
		(-) Безгосподарність в економіці	

Таблиця 4. Фактори в історії України з найвищим ступенем групового рейтингу серед учасників фокус-групових дискусій (Донецьк — інформація для 3-х поколінь)

Період	Молодша група	Середня група	Старша група
Від найдавніших часів до кінця XVIII ст.		(+) Заснування Києва, Кий, Щек, Хорив	
	(+) Виникнення Київської Русі	(+) Хрещення Київської Русі, Володимир Великий	
			(+) Переяславська Рада 1654 р.
			(+) Відхід від впливу Польщі [XVII—XVIII ст.]
		(+) Богдан Хмельницький	(+) Богдан Хмельницький
XIX ст.— поч. XX ст.		(+) Григорій Сковорода	
		(+) Тарас Шевченко	
Радянський період		(-) 1917. — Жовтень	
		(-) Голод 1932—33	
		(-) Радянські репресії 1937 р.	
			(-) Напад фашистської Німеччини в 1941 р.
			(+) Перемога над фашистською Німеччиною в 1945 р.
Довготривалі фактори		(-) Розбіжності в цінностях між Західною та Східною Україною	
Перебудова		(-) Чорнобильська катастрофа	
Незалежна Україна			(+) Економічні угоди з Росією та країнами СНД
			(+) Дружні відносини з країнами СНД та Росією
	(-) Українізація без вибору	(-) Держава не виконує основних функцій, щоб підтримати та поліпшити рівень життя людей	(-) Корумпованість та розкрадання серед представників влади
			(-) Розграбовуються держбюджетні кошти
			(-) Капітал вивозиться з України
			(-) Пропали грошові збереження в ощадкасах
			(-) Низький рівень життя людей
		(-) Безробіття	

1. *Иванова Е.* Историческая память: попытка экспериментального исследования // Вестник Харьковского университета, серия «Психология». — 1998, — № 403. — С. 78.
2. Див.: *Hrytsak Yaroslav.* National Identifies in Post-Soviet Ukraine: The Case of Lviv and Donetsk // Zvi Gitelman, LubomyrHajda, John-Paul Himka, and Roman Solchanyk (eds.) Cultures and Nations of Central and Eastern Europe: Essays in Honor of Roman Szporluk. (= Harvard Ukrainian Studies, vol. 22, 1998).
3. Див.: *Martin Eberg.* Putnam's Social Capital Theory Goes East: A Case of Western Ukraine and L'viv // Europe-Asia Studies, vol. 52, N 2, 2000. — P. 295.

Susak V. I.

**REFLECTION OF THE POLITICAL HISTORY OF UKRAINE
IN THE CITIZENS' MEMORY: REGIONAL PECULIARITIES
IN CASE OF LVIV AND DONETSK**

This paper is about comparative cross-regional studies on the reflections of political history of Ukraine in the memory of inhabitants of two principal historical regions of Ukraine — Halychyna and Donbas. Methodology of focus-group discussions had been used by the work with respondents as representatives of three generations of L'viv and Donets'k dwellers. Results of this investigation show inter-regional as well as inter-generation similarities and differences in respondents' attitudes toward certain events and processes of Ukraine's history.